

MIJHNAPODHE PPAPO TA PPAPO EBPPOEICCKOIO COIOZY

CZU 340.1

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-15**Bzova Laura,***PhD în drept, asistent univ. dr., Facultatea de drept,
Universitatea națională din Cernăuți în numele lui Iurii Fedkovaci**l.bzova@chnu.edu.ua*

ORCID ID: 0000-0003-3143-4904

Scopus ID 58298157200

STANDARDE UE ȘI JURISPRUDENȚĂ ÎN STUDIUL STATULUI DE DREPT ȘI AL DREPTURILOR OMULUI

Drepturile omului sunt drepturi fundamentale și, prin urmare, inalienabile, adică acele drepturi a căror încălcare ar duce la un atac la esența însăși a umanității. Din acest motiv, este important ca toată lumea să fie conștientă și să cunoască drepturile omului, conținutul lor și formele de protecție prevăzute pentru acestea, deoarece fiecare ar trebui să se poată bucura de drepturile sale fundamentale cu unicul scop de a trăi în pace, fără deosebire.

Drepturile omului, democrația și statul de drept creează un mediu în care țările pot promova dezvoltarea, pot proteja oamenii împotriva discriminării și pot asigura accesul egal la justiție pentru toți.

Nenumărate exemple de decizii judecătorești cu privire la chestiuni legate de drepturile omului, a căror natură însăși necesită percepția unei mai mari precauții și reflecție asupra vieților în joc, le avem pe agenda zilnică a curților supreme din întreaga lume. Subiectele abordate sunt de natură diversă, iar expertiza juridică ar trebui să se concentreze întotdeauna pe promovarea celor mai înalte principii ale valorii umane, nu numai în ceea ce privește protejarea drepturilor fundamentale ale acestora de a supraviețui cu demnitate, ci și în favoarea coexistenței lor pașnice.

Domeniul divers, înfloritor și în prezent universal recunoscut al drepturilor omului oferă numeroase puncte de reflecție și necesită eforturi constante din partea avocaților, a cercetătorilor și a activiștilor; având în vedere provocările încă deschise care privesc statele ca principalii actori în protejarea și, în același timp, încălcarea drepturilor omului. De fapt, există numeroase instituții internaționale care promovează și protejează drepturile fundamentale. Cu toate acestea, până în prezent, documentele obligatorii din punct de vedere juridic pentru state există doar la nivel regional, care sunt apoi revizuite și/sau sancționate de către instanțe în caz de încălcare.

În domeniul drepturilor omului, o astfel de complementaritate este deosebit de eficientă în promovarea justiției internaționale și a cooperării pe mai multe niveluri, reflectând natura universală a drepturilor omului. Organisme internaționale cvasi-judiciare care completează curțile și tribunalele, deși nu produc decizii obligatorii din punct de vedere juridic.

Cuvinte cheie: *drepturile omului, statul de drept, standarde de drept, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Constituțională a Ucrainei.*

Bzova L. EU standards and case law in the study of the rule of law and human rights

Human rights are fundamental and therefore inalienable rights, i.e. those whose violation would lead to an attack on the very essence of humanity. For this reason, it is important for everyone to be aware of and know about human rights, their content and the forms of protection provided for them, because everyone should be able to enjoy their fundamental rights for the sole purpose of living in peace without distinction.

Human rights, democracy and the rule of law create an environment in which countries can promote development, protect people from discrimination and ensure equal access to justice for all.

Countless examples of judicial decisions on human rights issues, the very nature of which requires a greater sense of caution and reflection on the lives at stake, are on the daily agenda of supreme courts around the world. The issues addressed are diverse in nature, and legal expertise should always focus on promoting the highest principles of human worth, not only in terms of protecting their fundamental rights to survive with dignity, but also in favour of their peaceful coexistence.

The diverse, thriving and now universally recognised field of human rights offers many points for reflection and requires constant efforts from advocates, researchers and activists, given the still open challenges facing states as the main actors in protecting and, at the same time, violating human rights. In fact, there are numerous international institutions promoting and protecting fundamental rights. However, to date, legally binding documents for states exist only at regional level, which are then reviewed and/or sanctioned by the courts in case of violation.

In the field of human rights, such complementarity is particularly effective in promoting international justice and multi-level cooperation, reflecting the universal nature of human rights. Quasi-judicial international bodies that complement courts and tribunals, although they do not produce legally binding decisions.

Key words: human rights, rule of law, legal standards, European Court of Human Rights, Constitutional Court of Ukraine.

Relevanța problemei. În relațiile sale externe, Uniunea Europeană s-a angajat să sprijine democrația și drepturile omului în conformitate cu principiile fundamentale ale libertății, democrației și respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a statului de drept. UE s-a angajat să integreze drepturile omului în toate politicile și programele sale și dispune de diverse instrumente de politică în domeniul drepturilor omului pentru acțiuni specifice. Statul de drept este unul dintre principalele criterii de constituționalitate a legilor. Prin urmare, stadiul de punere în aplicare a principiului statului de drept în activitatea legislativă are o mare importanță pentru protecția drepturilor și libertăților omului.

Analiza celor mai recente cercetări și publicații. Următorii cercetători au studiat statul de drept și drepturile omului: B. Luisin, B. Stirn, F. Hayek, F. Ost, M. Van de Kerchove, Higgins, R., Kolodiy A.M., M.-J. Redor, Rabinovych P.M., Tomkina O.O.

Scopul articolului este de a realiza un studiu al impactului standardelor Uniunii Europene asupra protecției drepturilor omului și a statului de drept, precum și asupra formării unei practici judiciare unificate.

Un rezumat al principalelor materiale de cercetare. Rosalyn Higgins, fostă președintă a Curții Internaționale de Justiție, este de părere că termenul «stat de drept» nu există în dreptul internațional ca atare, astfel încât este necesar să se studieze mai întâi ce înseamnă acest termen pentru un avocat “național”. La rândul său, ea consideră că cele trei principii principale care trebuie luate în considerare sunt cele identificate de Albert Vann Daisi în lucrarea sa “Introduction to the Study of Constitutional Law” (1885): 1) supremația absolută sau supremația legii, opusă influenței puterii arbitrare; 2) egalitatea în fața legii, sau subordonarea egală a tuturor claselor față de lege, așa cum este ea administrată de instanțele ordinare; și 3) dreptul constituțional, acesta din urmă fiind rezultatul drepturilor indivizibile, așa cum sunt definite și aplicate de către instanțe [8].

Astfel, în cadrul relațiilor sale externe, Uniunea Europeană încearcă să sprijine democrația și drepturile omului în conformitate cu principiile fundamentale ale libertății, democrației și respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a statului de drept. UE s-a angajat să integreze drepturile omului în toate politicile și programele sale și dispune de diverse instrumente de politică în domeniul drepturilor omului pentru acțiuni specifice.

Potrivit Geranna Lautenbach: “Statul de drept ar trebui să aibă două funcții principale. Pe de o parte, ar trebui să funcționeze ca un control legal asupra guvernului... A doua funcție a statului de drept este de a coordona interacțiunea socială; statul de drept facilitează contractul dintre cetățeni și reguli” [10].

Strategiile de țară ale UE în domeniul drepturilor omului și al democrației urmează o abordare ascendentă, urmărind să integreze orientările și prioritățile UE în materie de drepturi ale omului într-un singur document politic coerent. Acestea sunt adaptate fiecărei țări și stabilesc obiective pentru o perioadă de trei ani.

UE include în mod regulat aspecte legate de drepturile omului în dialogul său politic cu țările terțe sau cu organizațiile regionale. De asemenea, UE organizează dialoguri și consultări privind drepturile omului cu aproximativ 60 de țări.

J. Redor a scris că dacă încercăm să determinăm conținutul și domeniul de aplicare a numeroase texte și declarații care tind să promoveze statul de drept, vom vedea că nu este vorba doar de subordonarea statului ca entitate juridică specifică față de lege. În acest sens, statul de drept se realizează atunci când organele sale sunt supuse unor mecanisme de control judiciar, care sunt în esență responsabilitatea judecătorului administrativ și a judecătorului constituțional. În acest sens, introducerea controlului de constituționalitate a legilor transformă un stat de drept într-un stat de drept [11].

Această concepție restrictivă persistă mai ales în unele studii de drept constituțional, deși statul de drept este adesea sinonim cu democrația, ceea ce nu este neapărat cazul. Alte dimensiuni ale conceptului au fost, de asemenea, absorbite în totalitate de o viziune a statului de drept care demonstrează cerințele acestuia pentru toate relațiile sociale: “O societate știe că statul de drept există atunci când relațiile dintre membrii săi sunt organizate în conformitate cu reguli care definesc drepturile fiecărui individ și oferă garanțiile necesare pentru respectarea acestor drepturi” [3]. Aceasta este probabil definiția care reflectă cel mai bine sensul contemporan al conceptului, cu excepția faptului că este îmbogățită cu o dimensiune – asigurarea respectării drepturilor – care este în general absentă din preocupările celor care solicită aprofundarea și extinderea statului de drept.

F. A. Hayek a remarcat pe bună dreptate: “De îndată ce o persoană formulează în mod clar principiile, începe să se gândească la validitatea și acuratețea lor” [5].

Din punct de vedere instituțional, singura caracteristică reală a statului de drept care este esențială pentru punerea sa în aplicare este existența unor organisme abilitate să elaboreze norme, să le difuzeze și să le controleze validitatea. Astfel, statul de drept nu necesită nicio modificare semnificativă a ordinii juridice în societățile occidentale. Instrumentele există. Doar câteva ajustări speciale sunt recomandate pentru a face sistemul mai productiv. Se creează noi instituții, se emit reglementări, se consolidează controlul judiciar: nimic care să pună în discuție însăși structura ordinii juridice [2]. Statul de drept, pe de altă parte, impune cerințe mult mai mari față de ordinea juridică, care trebuie să fie absolut rațională. Aceasta este una dintre dimensiunile sale fundamentale, deoarece validitatea fiecărei norme îi conferă legitimitate. Astfel, statul de drept se bazează pe o ordine juridică strict ierarhică, cu care se confundă în cele din urmă, pe cât de sacru este statul de drept.

Potrivit lui A.M. Kolodiy, principiul “statului de drept” există în afara actelor juridice, sub forma justiției, egalității și libertății existente în societate. Altfel spus, principiul “statului de drept” se află în conștiința juridică, este înțeles în general și se consideră că este utilizat pentru autoreglementarea relațiilor sociale [9]. Potrivit lui P.M. Rabinovici, principiul “statului de drept” nu trebuie echivalat cu principiul “statului de drept”, deoarece statul de drept înseamnă regula legii legale, dar nu că toate legile sunt legale. De asemenea, savantul notează că principiul “statului de drept” trebuie să respecte legea, iar acesta este principalul indicator al statului de drept [13].

Nenumărate exemple de hotărâri judecătorești privind chestiuni legate de drepturile omului, a căror natură însăși necesită percepția unei mai mari prudențe și reflecție asupra vieților în joc, se află pe agenda zilnică a curților supreme din întreaga lume.

Statul de drept este un principiu fundamental și principalul obiectiv al statului de drept pe care îl construiește Ucraina modernă. În ciuda diferitelor abordări doctrinare privind interpretarea acestui principiu (“elementar”, “integral” etc.), acesta ocupă un loc fundamental în cadrul juridic constituțional. Statul de drept este unul dintre principalele criterii de constituționalitate a legilor. Prin urmare, starea de implementare a principiului statului de drept în activitatea legislativă are o mare importanță pentru evaluarea juridică a constituționalității legilor [16]. Caracterul cuprinzător al principiului statului de drept înseamnă că acesta se aplică în toate domeniile de activitate ale statului, inclusiv în cel al legiferării. În acest domeniu, principiul statului de drept vizează adoptarea legilor juridice în conformitate cu o procedură reglementată, al cărei conținut și obiective sunt determinate de drepturile omului. Acest lucru obligă statul să le recunoască drept proprietăți atributive ale individului, să respecte și să protejeze drepturile și libertățile. Acestea din urmă reprezintă limitele autorității publice și ale puterii sale discreționare care nu pot fi depășite fără a risca pierderea legitimității sale.

La 5 iulie, Comisia Europeană a publicat Raportul privind statul de drept 2023. Documentul, care este elaborat anual, se bazează pe o varietate de surse: contribuții din partea statelor membre, întâlniri ale Comisiei Europene cu diverse instituții și organizații în timpul vizitelor în țară, precum și contribuții ale părților interesate, cum ar fi Raportul ENNHRI privind statul de drept [14].

Curtea Constituțională a Ucrainei, în continuarea pozițiilor juridice de mai sus, constată că principiul “statului de drept” (rule of law) și cerința de a stabili și asigura dreptul persoanei fizice la protecție judiciară, care este definit ca drept comun în prima parte a articolului 55 din Constituția Ucrainei, iar în partea a doua a acestuia dreptul garantat de a se adresa în instanță împotriva deciziilor, acțiunilor sau omisiunilor autorităților publice, funcționarilor și angajaților acestora, implică obligația statului, reprezentat de legiuitor, de a introduce un mecanism legal pentru punerea în aplicare a dreptului unei persoane fizice un astfel de mecanism juridic ar trebui să asigure eficiența dreptului unei persoane la protecție judiciară, care se manifestă prin introducerea prin lege a unor posibilități procedurale de protecție reală și de restabilire a drepturilor și libertăților încălcate, în special în situațiile în care această încălcare este cauzată de decizii, acțiuni sau inacțiuni ale autorităților publice, ale funcționarilor și angajaților acestora [4].

O analiză a interacțiunii dintre curțile constituționale naționale și europene relevă o varietate de abordări care pot fi rezumate după cum urmează: a) promovarea dreptului supranațional și a jurisprudenței instanțelor europene: în majoritatea cazurilor, curțile constituționale naționale joacă un rol important ca agenți în promovarea și aplicarea dreptului european, înțeles în sens larg, în special în domeniul drepturilor fundamentale. Datorită dispozițiilor “europene” cuprinse în constituțiile naționale, curțile constituționale naționale au, de asemenea, sarcina de a asigura respectarea dreptului european, atât a dreptului UE, cât și a Convenției europene. Prin urmare, acestea sunt actori importanți pentru diseminarea culturii juridice europene în cadrul sistemului lor juridic. b. Rezistență: un număr semnificativ de instanțe manifestă încă o anumită neîncredere față de dreptul

transnațional și supranațional și tind să limiteze la minimum numărul de decizii bazate pe parametri care provin din surse care nu sunt pur interne și naționale.

În aproape 200 de cauze, conceptul de “stat de drept” este folosit exponențial, dar încă moderat, de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului [1].

În domeniul tranziției democratice, Curtea a invocat statul de drept ca bază pentru anumite decizii sensibile. În două cauze din Germania de Est [6] Confruntată cu condamnări bazate pe fapte care nu constituiau infracțiuni în conformitate cu dreptul penal al vremii, Curtea a extras legitimitatea urmării penale direct din sursa statului de drept pentru a păstra principiul slăbit al legalității: tocmai pentru că “dreptul la viață este un atribut inalienabil al persoanei umane și constituie cea mai înaltă valoare pe scara drepturilor omului”, Marea Cameră poate recunoaște că “este legal ca un stat de drept să înceapă urmărirea penală împotriva unor persoane care s-au făcut vinovate de infracțiuni sub regimul anterior” [7].

Statul de drept, unul dintre principiile fundamentale ale unei societăți democratice, este inerent în toate articolele convenției. Aceasta implică respectarea principiului certitudinii în raporturile juridice, inclusiv în ceea ce privește hotărârile judecătorești devenite definitive. Nicio parte nu are dreptul de a solicita o revizuire de supraveghere a unei hotărâri definitive și obligatorii cu unicul scop de a obține o reexaminare a cauzei și o nouă hotărâre. În caz contrar, căile de atac împotriva hotărârilor definitive ar crea o atmosferă generală de incertitudine juridică, reducând încrederea publicului în sistemul judiciar și, în consecință, în statul de drept [15].

Printr-o dublă mișcare, de la drept la politică și apoi de la politică la drept, statul de drept se impune astăzi prin ceea ce Jering a definit ca fiind importanța crescândă a scopului care stă la baza dreptului. Idei de legitimare prin lege i se răspunde aici prin ideea de legitimare a legii însăși. Acest dublu proces – prin care legea, pentru că este percepută ca fiind legitimă în sine, consolidează legitimitatea axiologică prin concretizarea ei juridică – este cel pe care acest studiu îl demonstrează, arătând cum se dizolvă noțiunea de “stat de drept” în argumentele Curții Europene [12]. În loc de a saluta protecția tot mai mare a democrației sau de a ne îngrijora cu privire la riscurile asociate cu flexibilitatea interpretării statului de drept, acest lucru poate fi văzut ca o ilustrare interesantă a întrepătrunderii dintre drept și politică în dreptul internațional al drepturilor omului. Varietatea apelurilor la “statul de drept” este pe deplin integrată în jurisprudență ca strategie de interpretare bazată în principal pe un sistem axiologic, dar Curtea se referă la statul de drept nu mai ca la un concept juridic, ci ca la un mit democratic. Astfel, Curtea intenționează să apere nu atât statul de drept în sine, cât modelul democratic occidental, pe care intenționează să îl apere în numele statului de drept.

Concluziile. Punerea în aplicare efectivă a standardelor internaționale privind drepturile omului în legislația națională poate îmbunătăți în mod semnificativ practicile de aplicare a legii. În primul rând, problema punerii în aplicare a standardelor europene privind drepturile omului necesită, în primul rând, rezolvarea problemei locului tratatelor internaționale relevante în sistemul juridic național și a forței juridice a acestora. Un mecanism eficient de protecție judiciară a drepturilor omului este cel mai universal instrument democratic al statului de drept.

References

1. *Affaire Piersack c. Belgique* (n° 8692/79, 13 mai 1981, pt. 5. URL: https://actu.dalloz-etudiant.fr/fileadmin/actualites/pdfs/MAI_2014/AFFAIRE_PERSACK_c._BELGIQUE.pdf)
2. B. Luisin, “Le mythe de l’Etat de Droit”, paru dans *Les Mélanges en l’honneur de François Borella*, édité par : les Presses Universitaires de Nancy, 2e trimestre 1999.
3. B. Stirn, *Les sources constitutionnelles du droit administratif*, LGDJ, 1995, 2° éd., p. 13.
4. Decision of March 1, 2023 No. 2-p(II)/2023 in the case of the constitutional complaint of Vyacheslav Yuriyovych Pleskach regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of the first part of Article 294, the sixth part of Article 383 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine (regarding the equality of the parties during judicial control over the execution of a court decision) URL: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-rii2023.pdf> [in Ukrainian].
5. F. Hayek, *Droit, législation et liberté*, Puf, 1980, vol. 1, p. 77.
6. F. Ost, M. Van de Kerchove, *Le système juridique entre ordre et désordre*, Paris, Puf, Les voies du droit, 1ère éd., 1988, pp. 237–238.
7. *Hassan et Tchaouch c. Bulgarie*, n° 30985/96, GC, 26 oct. 2000, § 87 URL: <https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-382-Hasan-and-Chaush-v-Bulgaria.pdf>
8. Higgins, Rosalyn, “The Rule of Law: Some Sceptical Thoughts”, *Themes & Theories*, Nueva York, Oxford University Press, 2009, vol. 2, p. 1330.
9. Kolodiy A.M. Principles of law: genesis, concept, classification and implementation. Almanac of law. 2012. Issue 3. P. 42–46 [in Ukrainian].

10. Lautenbach, Geranne, “The Rule of Law in an International World: Looking for the Right Questions”, High Level Expert Panel Report, La Haya, Hague Institute for the International Law, 2005.
11. M.-J. Redor, *De l’État légal à l’État de droit*, Economica, PUAM, 1992.
12. M’bala M’bala c. France, n° 25239/13, 20 oct. 2015. URL: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/mbala-v-france-no-2523913/>
13. Rabinovych P.M. *Basics of the general theory of law and the state: teaching. manual* Lviv: Kray, 2007. p. 341–342. [in Ukrainian].
14. Reports from National Human Rights Institutions 2023 URL: <https://ennhri.org/wp-content/uploads/2023/05/ENNHRI-2023-Report-on-the-State-of-the-Rule-of-Law-in-the-European-Union.pdf>
15. Stere et a. c. Roumanie, préc., § 53. URL: <https://juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE-COUREUROPEENN EDES DROITSDELHOMME-20060223-2563202>
16. Tomkina O.O. The rule of law as a fundamental constitutional principle of legislative activity. *New Ukrainian law*. 2022. Issue 2. P. 112–119. [in Ukrainian].